

Yunus Emre ve Ahlak *

Yunus Emre and Morality

ÖZET

Yunus Emre, 13. yüzyıl Türk şairleri arasında öne çıkan bir isim olarak sadece şiirleriyle değil, aynı zamanda güzel ahlakıyla da bilinir. Eserlerinde insan sevgisi, birlik, sevgi ve hoşgörü gibi evrensel değerleri işleyen Yunus Emre, güzel ahlakın insanın karakterinin temel taşı olduğuna vurgu yapar. Onun ahlaki düşünce yapısı, insan sevgisiyle iç içe geçer ve güzel ahlakın toplumsal düzeni güçlendireceğini savunur. Yunus Emre'nin öğretileri, günümüzdeki insanlara güzel ahlakın önemini hatırlatma ve toplumsal ilişkilerde hoşgörüyü teşvik etme açısından güncelliğini korumaktadır. Yunus Emre'nin eserleri, insanlığa sevgi ve güzel ahlakla yaklaşma çağrısı yaparak, onun düşünce dünyasını günümüze taşır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Duygu, İbadet.

ABSTRACT

Yunus Emre, a prominent name among the 13th century Turkish poets, is known not only for his poems but also for his good morals. Yunus Emre, who deals with universal values such as human love, unity, love and tolerance in his works, emphasizes that good morals are the cornerstone of human character. His moral mindset is intertwined with love for humanity and he argues that good morals will strengthen the social order. Yunus Emre's teachings remain current in terms of reminding people today of the importance of good morals and encouraging tolerance in social relations. Yunus Emre's works carry his world of thought to the present day, calling for humanity to approach with love and good morals.

Keywords: Morality, Emotion, Worship.

GİRİŞ

Yunus Emre, Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olmasının yanı sıra, ahlaki değerler, insanlık, sevgi ve hoşgörü gibi konuları derinlemesine işlediği için ahlak anlayışıyla da öne çıkmıştır. Onun şiirleri, evrensel ahlaki ilkeleri ve insan ilişkilerinde önemli olan değerleri öğretici bir nitelik taşır.

Yunus Emre'nin ahlak anlayışı, insan ilişkilerine, kişisel gelişime ve toplumsal uyuma odaklanır. Şiirlerinde insanı merkeze alır ve insanın iç dünyasındaki güzellikleri, manevi arayışları, sevgiyle buluşmayı ve bu yolla evrensel bir birlikteliği vurgular. Ahlaki değerler ve erdemler, onun eserlerinde sıkça yer bulur ve insanların birbirine sevgiyle, saygıyla ve hoşgörüyle yaklaşmasını öğütler.

Yunus Emre'nin ahlak anlayışı, öncelikle sevgi ve hoşgörü üzerine kuruludur. Şiirlerinde sıkça geçen "Yaratılanı severiz, Yaradan'dan ötürü" sözü, insan sevgisinin ve hoşgörünün önemini vurgular. Ona göre, ahlakın temeli sevgiyle atılır ve sevgi, insanın içindeki en yüce duygudur. Bireyler arasındaki ilişkilerde sevgi, anlayış, adalet ve vicdan gibi değerlerin önemi üzerinde durur.

Ahlaki bir yaşam, Yunus Emre'ye göre içsel bir dönüşümle başlar. İnsanın kendi iç dünyasını tanıması, manevi derinliğe ulaşması ve bu yolla kendini anlaması gerektiğine inanır. Bu süreç, kişisel gelişimle birlikte toplumsal sorumlulukları da beraberinde getirir. İyi bir insan olmak, sadece kendi içsel dengeyi sağlamakla değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerde de adil, saygılı ve hoşgörülü olmayı gerektirir.

Yunus Emre'nin ahlaki değerlere vurgu yapan şiirleri, insanların kalplerine dokunmuş, toplumun her kesiminden insanın anlayabileceği ve etkilenebileceği bir dil kullanmıştır. Bu nedenle onun eserleri, yüzyıllar boyunca insanlara ilham vermiş, manevi bir rehberlik sunmuş ve ahlaki değerlerin önemini hatırlatmıştır.

Ahlak

Türkçe'de ahlâk şeklinde yerleşik bir kullanım alanına sahip olan bu kavram, Arapça'da huluk veya hulk, Batı dillerinde ise ethics veya morale şeklinde kullanılmaktadır. Arapça'da tekil formuyla kullanılan bu kelime; tabiat, seciye, huy ve karakter şeklinde karşılanabilecek bir anlam sahasına sahiptir (İbn Manzûr, t.y., c. 10, s. 86-87; el-Cevherî, 1990, c. 4, s. 147; ez-Zebîdî, 1409/1979, c. 25, s. 257; el-Fîrûzabâdî, 2005, s. 880-881). Fakat bu kavram, çok farklı disiplinlerce birbirinden farklı anlamlarda kullanılabilir bir esnekliğe sahiptir.

Erkan Kadğa¹
Hilal Koluman²
Hüsamettin Kurt³
Reşit Bozdağ⁴

How to Cite This Article

Kadğa, E., Koluman, H., Kurt, H. & Bozdağ, R. (2023). "Yunus Emre ve Ahlak", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(71):4136-4144. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.74227>

Arrival: 17 October 2023
Published: 31 December 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Okul Müdürü, MEB, Diyarbakır, Türkiye.

² Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye.

³ Müdür Yardımcısı, MEB, Diyarbakır, Türkiye.

⁴ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye.

Ahlâka ilişkin tanımlar ana hatlarıyla üç grupta ele alınabilir: İlki, insan davranışlarını meleke ile ilişkilendiren yaklaşımdır. İkincisi, insanın eylemlerini kendisine göre düzenlemesi gereken toplumsal normlarla ilgili açıklamaları merkeze alan yaklaşımdır. Üçüncüsü ise söz konusu iki yaklaşımı telif eden, insan davranışlarını teorik ve pratik açıdan inceleyen yaklaşımdır (Kılıç, 2007, s. 40; Kaymakcan ve Meydan, 2014, s. 16-20). Ancak ne tür davranışların değerlendirme kapsamına girdiği ve söz konusu eylemlerin neye göre ahlâkî sayılıp sayılmayacağı tartışma konusudur. İnsan davranışlarının ahlâkî ya da gayr-ı ahlâkî oluşunu tespit etmede referans alınan ölçütler üzerinde bir mutabakat bulunabilse bile bu tür bir yargının nihaî anlamda öznel bir değerlendirme olduğu peşinen kabul edilmelidir (Yaran, 2014, s. 71-96).

Ahlâk, insanın irâdî davranışlarına konu olan bir kavramdır. İnsanın utandığı, korktuğu veya öfkelenildiği anda vücudunda istemsizce meydana gelen psikolojik değişimler, ahlâkın konusu olmadığı gibi insanın elinde olmayan kalbinin veya akciğerinin çalışma prensipleri de iyi-kötü şeklinde ahlâkî bir değerlendirmeye konu edilemez. Bu açıdan meleke veya hâl ile kastedilen yeti, nefse mündemiç bir özelliktir ve bu ondan hiçbir zaman ayrılmaz. Örneğin cömertlik, insana hayatı boyunca eşlik eden bir melekedir. Diğer taraftan bu melekeye sahip olmayan varlıklı bir kimsenin de riyasından, kibrinden veya çevresinden takdir beklentisinden ötürü yaptığı infak cömertlik değildir. Doğası gereği cömertlik arzusuna sahip fakat maddi durumu infaka el vermediği için yardım yapamayan birine cimri denilemeyeceği gibi, ortam bulamadığı yahut imkânı el vermediği için kamu malına göz koyamayan tamahkâr birine de namuslu ve dürüst denilemez (Kandemir, 2000). Bu doğrultuda Aristoteles'in kaynaklık ettiği itidali gözetme ve orta yolu takip etme tutumunun, aşırı uçlardan uzak durma mekanizmasını faal kılma anlamındaki erdemle sonuçlanacağı söylenebilir (Canfer ve Özcan, 2020, s. 292-294).

Yunus Emre

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu ilk önce Büyük Selçuklu daha sonra Anadolu Selçukluları hâkimiyetinde yeniden şekillenmektedir. Birçok etnik unsurun, birçok dinî ve mezhebi unsurun bir arada yaşadığı Anadolu'da birçok çatışma meselesi var olsa da dünyanın başka bölgelerine nazaran barış içinde yaşanmasını sağlayan şey, Yunus'un ortaya çıkmasını sağlayan Anadolu Türk İslâm kültürüdür.

Yunus Emre, Türk edebiyatının ve düşünce tarihinin önemli şairlerinden biridir. Türk halk edebiyatının önde gelen temsilcilerinden biri olarak kabul edilir ve eserleri geniş bir okuyucu kitlesi tarafından sevilir.

Yunus Emre'nin yaşamı hakkında kesin bilgiler bulmak zor olsa da 13. yüzyıl Anadolu'sunda yaşadığı düşünülmektedir. Köyden şehre göç eden, dervişlik geleneği içinde yetişmiş ve halk arasında dolaşarak insanlara manevi öğütler vermiştir. Şiirlerinde evrensel ahlaki değerler, insan sevgisi, hoşgörü, birlik ve beraberlik gibi konuları işlemiştir.

Onun en bilinen eserleri arasında "Divan-ı Yunus Emre" ve "Risaletü'n-Nushiyye" sayılabilir. Şiirlerinde genellikle Anadolu Türkçesiyle yazmış, basit, anlaşılır bir dil kullanmış ve halkın anlayabileceği şekilde mesajlar vermiştir. Yunus Emre'nin şiirleri, manevi derinlikleri, insanlık ve sevgi temalarıyla insanların kalplerine dokunmuş ve zamanla Türk kültürünün önemli bir parçası haline gelmiştir.

Yunus Emre'nin felsefi derinliği, insana ve sevgiye verdiği değer, onu Türk edebiyatının seçkin isimlerinden biri yapmıştır. Eserleri günümüzde dahi okunan, incelenen ve üzerinde düşünülen bir miras olarak varlığını sürdürmektedir.

Yunus'un Risâletü'n-Nushiyye isimli mesnevisini H.707(M. 1307-1308) senesinde kaleme aldığı, kendisinin H. 720 (M.1320-1321) senesinde ebedî âleme intikal ettiği bilinmektedir. Bu bilgiden hareketle, H. 638 (M.1240-1241) senesinde doğduğu ortaya çıkan Yunus'un, 13. asrın ikinci yarısı ve 14. asrın ilk yarısında yaşadığı söylenebilir. Söz konusu olan devir, Selçukluların son zamanları ve Osman Gazi dönemlerine denk gelmektedir. Yunus'un eserlerinde, burada ifade edilen yılları doğrulayan ve destekleyen ifadelerle rastlanmakla birlikte; onun şiirlerinde, kendi döneminden olan Mevlâna, Ahmet Fakih, Geyikli Baba ve Seydi Balum'dan da söz edilmektedir (Timurtaş, 2018).

Güzel'e (1991) göre Yunus Emre (1241-1321), XIII. yüzyıl ile XIV. Yüzyıl arasında Orta Anadolu'da yaşamış olan, ailesi Horasan'dan gelmiş olduğu bilinen Türkmen bir dervîştir. Zamanla şeyhlik makamına yükselerek zaviyeler kurmuş olan Yunus; halkın anlayacağı diliyle, halka, İslâm dininin ana ilkelerini anlatan Dinî - Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın en başarılı şairidir. Orta Asya'da Ahmet Yesevî ile başlayan "Halk-Tasavvuf Şiiri", Anadolu'da en üst düzeye Yunus Emre'yle varmıştır. Yunus Emre'nin duygu ve düşünce dünyasını oluşturan kültür kaynağında "Türklük bilinci", "İslâm inancı" bulunmaktadır.

Beyribey (2018) ise, Yunus'un şiirlerinde kullandığı dil, imla bakımından homojen olmayan XIV. asır eski Anadolu Türkçesi olup; sade fakat olağanüstü derinlikteki bir anlatıma sahip olan şiirleriyle, tasavvuf edebiyat tarihinde çok yeni bir yol açtığını söylemiştir.

İslâmî tasavvufun inceliklerini, büyük bir sadelikle ve derinlikle; fakat herhangi bir kalıbın içine girmeden ifade eden Yunus, çok önemli mutasavvıf bir halk şairidir. İnsana büyük bir değer atfeden, tüm insanlığa bir gözle bakan Müslüman ve Türk “insancısı” olarak Yunus; yaşamı ve evreni “mutlak varlık” temelinde açıklamış; Hakk, ilâhî aşk, varlıkyokluk, yaşam, ölüm gibi konulara çok önem vermiş; dünya hayatının bir gün sona ereceğini ve geçiciliğini anlatmıştır. İslamiyet’i ve tasavvuf düşüncesini oldukça sade bir biçimde ama tam bir derinlikle anlatan Yunus Emre, Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olmuştur (Timurtaş, 2018).

Baltacıoğlu’na (1990) göre, Yunus Emre’ye büyüklüğünü sağlayan yalnız işlediği konular değildir. Onun bir de büyük şair olması vardır. Bu ikinci büyüklüğü onun yalnız benliği ile açıklanamaz. Çünkü Yunus’un halka, tarihe mâl olan ölmez bir varlığı da vardır; bu ölmezliği sağlayan ise Türk halkının kendisi, bu halkın ruhu ve duyuncudur.

Yunus Emre’nin şiirlerinde kullandığı dil bugün bile geçerliliğini koruyan öz Türkçedir. Yunus Emre’nin yüzyıllar önce yazdığı şiirlerinin bugün bile okunduğunda anlatmak istediği konuların, vermek istediği mesajların aynı his ve duyuşla anlaşılabilmesi onun sade, yalın fakat etkili bir söyleyişe sahip olduğunun en açık göstergesidir.

Timurtaş’a (2018) göre, Yunus 13. asırda Anadolu’da yeni bir edebî dilin yani Batı Türkçesi yazın dilinin ortaya çıkışında en önemli rolü oynayan aktörlerden biri olup Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan bu dönemin en büyük temsilcilerinden olmuştur. Dilimizi benzeri olmayan bir yetenek ve ustalıklı kullanan Yunus’un şiirlerinde Türkçe, hayranlık uyandıran bir biçime dönüşmüştür.

Kaplan (1978, s. 16), “Yunus, şiiri ile ‘herkes’e, bütün millete hitap etmek istediği için, ‘herkesin dili’ni kullanmıştır.” demiştir. Halman’a (1990) göre ise Yunus, günümüzden yedi yüzyıl önce, dünyaya Türkçenin bütün güzelliğiyle bir sevgi, anlayış ve dayanışma daveti sunmuş bir mutasavvıftır.

Her ne kadar kendini ümmî olarak tanıtsa, bazı araştırmacılar onun ümmî olduğunu kabul ve ifade etse de Yunus aslında derin bilgiye sahip, medrese eğitimi statüsünde mutasavvıf bir âlimdir. Kaplan’a (1978) göre onun şiirlerinin kafiye tarzı, gösterir ki Yunus halk şiiri geleneği içinde yetişmiş, fakat aruz veznini ve gazel tarzını kullanacak kadar da yüksek veya yabancı edebiyata aşina olmuş birisidir.

Ayverdi’ye (1990) göre, Yunus Emre’de asıl üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biri de onun iddiasız kültürünün ve Türk İslâm tarihinde kuru bir felsefe olmaktan çıkıp bir iman haline gelen tasavvuf şuurunun Türkçeye yapmış olduğu büyük hizmettir. Bu yönüyle Yunus Emre Farsça ve Arapça yazan Mevlâna’dan ayrıldığı gibi eserlerini Arapça veya Farsça yazan ya da birçok Arapça, Farsça kelime kullanarak dilini ağırlaştıran şahsiyetlerden de ayrılır.

Yunus Emre’nin Eserleri

Anadolu Türkçesi 1300’lerden sonra güçleri artan Anadolu beylerin himayesinde daha da güçlenip gelişme imkânı bulmuştur. İşte bu dil birkaç yüzyıl sonra Osmanlıların üç kıtada kullandıkları bir dil haline gelmiştir.. Ve Türkiye Cumhuriyeti bu yazı dilini tevarüs etmiştir (Tekin, 2016).

13. asırda bir taraftan aydınlara ve orta tabakaya hitap eden dinî-tasavvufî bir edebiyat gelişirken ve divan şiirinin temelleri atılırken, diğer taraftan halk edebiyatında büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. Daha önce Seyid Battal Gazi (740[?]) ve Danişmend Ahmed Gazi (1071-1085) etrafında şekillenen destanların (Battalname, Danişmendname) bu çağdan itibaren yazıya geçirildiği görülmektedir. Türk halk felsefesinin, Türk nüktecilğinin ve mizah dehasının büyük mümessili Nasreddin Hoca (1284[?]) da bu asırda yaşamıştır.

Yunus Emre’nin mesnevi şeklinde didaktik mahiyette kaleme alınmış Risâletü’n-nushiyye’si ve bir de şiirlerinin bulunduğu Divan’ı vardır. Yunus ilahilerini aruzla daha çok da heceyle yazmıştır. Tevhîdî bir bakış ve görüşle şiirler inşad eden Yunus, hayat ve ölümü, kâinatı hep bu çerçevede izaha gayret etmiş; ilahî aşk, varlık-yokluk, hayat-ölüm gibi insanla derinden irtibatlı olan temel konuların üzerinde durmuştur. Türkçeyi eşine az rastlanır bir sanatkâr olarak büyük bir kudret ve hünerle kullanan Yunus Emre, dilimizin milli çehresini ve dehasını o devirde en iyi şekilde aks ettirmiş; Türkçe’nin bir edebiyat ve kültür dili olmasında önemli bir rol üstlenmiştir (Timurtaş, 1992).

Risâletü’n-nushiyye

Bu eser h. 707/ m. 1307 yılında yazılmış olup, şeklen mesnevi, tür olarak da nasihatnamedir. Metin başlangıçla beraber 563 beyitten oluşmaktadır. Baştaki “fâilâtün, fâilâtün, fâilün” vezniyle yazılan 13 beytin ardından nesirle yazılı bir bölüm gelmekte daha sonra da, “mefâilün, mefâilün, feülün” vezniyle söylenmiş 550 beyitlik asıl bölüm ile nihayete ermektedir. Risâletü’n-nushiyye tamamıyla didaktik bir eserdir. İlk kısımda Yunus, insanın nasıl yaratıldığına değinir. İnsan anasır-ı erba olarak isimlendirilen; hava, su, ateş ve toprak ile candan ibarettir. Anasır-ı erba, insan ölünce tekrar asıl halini alır. Can (ruh) ise ebedidir; ölmez. İnsanın terkindeki toprak ile sabır ve iyi huy, su ile arılık, cömertlik, lütufta bulunmak, rüzgâr ile yalancılığın, sahte gösterişin, ateş ile de kibrin, şehvetin ve hasedin geldiği bildirilir. Can ile gelen dört huy ise, izzet, vahdet, hayâ ve âdâb-ı hal olarak zikredilmiştir. Nesirle

yazılı kısımda akıl ve iman hakkında bilgi verir. Geri kalan asıl bölümünde ise çeşitli insan huylarından ve hallerinden bahsedilerek kötülüklerin nasıl ve hangi Rahmanî ordularla mağlup edileceği anlatılır.

Eserde bilhassa teşhis sanatına riayet edilmiştir. Vezin aksaklığı yoktur. Bazı kelimelerde aruza uyum sağlamak için kelimenin aslından olmayan çekişler ve tabîi halinde meydana gelen bozuşlar da yok değildir. Fakat bu asrın tüm şairlerinde mevcut bir durumdur (Gölpınarlı, 2006).

Divan

Yunus Emre, Türk edebiyatının önemli şairlerinden biridir. Divanı, onun şiirlerini içeren bir derlemedir. Yunus Emre'nin yaşadığı dönem 13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da yaşanmıştır ve Türk edebiyatının gelişimine büyük katkıda bulunmuştur.

Yunus Emre'nin Divanı, genellikle aşk, sevgi, insanlık, birlik, doğa ve Tanrı sevgisi gibi konuları işler. Şiirlerinde derin bir mistisizm, insanın içsel yolculuğu, Tanrı sevgisi ve birlik teması ön plandadır. Onun şiirleri, sade bir dil kullanımıyla derin anlamlar taşır ve genellikle halk dilinde yazılmıştır, bu da geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır.

Divanı'nda, "Ben Yunus, dost bildim sizi" şeklinde başlayan şiirlerle meşhur olan Yunus Emre, manevi bir arayış içinde olan insanların iç dünyalarına hitap eder. Türkçe şiir geleneğinde önemli bir yere sahip olan Divanı, Türk halk edebiyatının önemli eserlerinden biridir.

Yunus Emre'nin Divanı'nda yer alan şiirler, günümüzde dahi okunmakta ve değeri devam etmektedir. Yunus Emre'nin felsefi derinliği, insanî duygulara dokunuşu ve yaşadığı dönemin sosyal yapısına olan yansımalarıyla edebiyatımızın önemli bir parçası olarak kabul edilir.

Mevlânâ'nın şairlik yönü nasıl Mesnevi'den ziyade Divan-ı Kebir'inden anlaşılırsa; Yunus'un vecdi ve kudreti de Risâletü'n-nushiyye'den ziyade Divan'dan anlaşılır (Gölpınarlı, 2006). Onun bu eseri daha hayatta iken tanınmıştır. Fakat elimizde Yunus'un yaşadığı çağda yazılmış bir Divan nüshası mevcut değildir (Tatcı, 2008).

Divan'ın en eski baskıları 1302 (1885) ve 1320 (1902) tarihlerini taşıyan taş baskılı olanlardır. Yunus'u dilimizin ve şiirimizin en büyük ustalarından biri olarak edebiyat tarihimize kazandıran Fuad Köprülü olmuştur. Yunus Emre'nin eserleri Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'ın yayımından (1918) sonra okul kitaplarına, antolojilere girmiş ve umulanın üzerinde bir ilgiyle karşılanmıştır (Yağmur, 2012). Bu ilgi Yunus Emre hakkında aşırı yorumları da beraberinde getirmiştir. Kalın bir sis perdesi ardındaki hayatı ve şiirlerinin her türlü yoruma açık derinliği Yunus Emre'nin adı ve eseri etrafında ideolojik kavga vermeyi kolaylaştırmıştır (Ayvazoğlu, 2016).

Yunus Emre'de Ahlak Kavramı

Mutasavvıf şaire göre ahlak, insana yakışmayan tavır ve davranışları terk eyleyip ilahi yaratılıştaki asla yönelmekten geçer. Ahlaka ters düşen davranışlar şairin dilinde hayvani nefse ait olan "yaramaz" sözcüğü ile ifade bulur (Tatcı, 2013). Yaramaz sözcüğü günümüzde de bu ve buna yakın manalarda kullanılmaktadır. İşe yaramayan, doğruluğa ters düşen ve yararlı olmayan türlü manaları içeren kelime, mutasavvıf şairin dilinde ahlak kavramına aykırı düşen ifade biçimiyle hayat bulmuştur. Kamil, yani olgun insan modeline de şiirlerinde çokça yer veren mutasavvıf şair, sabır ve ahlak ekseninde tarik bulan kişinin doğruluğa erişeceğine dair çıkarımları asırlar boyu yaşamış ve yaşatılmıştır. Nefsi ise hayvan olarak aksettiren ve bu kelimelerle can veren Yunus Emre, derin kavramları ve anlatım yolu ile insanlığa erdemli öğretiler sunmuş ve tesirini yüzyıllar boyu yitirmemiştir.

Mutasavvıf şaire göre ahlak kavramı, insani olmayan hal ve davranışları terk eyleyip ilahi yaratılışa "fitrat-ı asliye"ye yönelmekten geçer. Ahlaki nitelik barındırmayan davranışlar, Yunus Emre'nin lügatına önceden de belirtildiği üzere "yaramaz" sözcüğüyle girer. Yaramaz (kötü) sıfatı hayvani nefse ait bir şeydir. Varlığa yoğunlaşmış bir insan da bu ekseninde hayvani davranışlar sergiler (Tatcı, 2013). Varlığa yoğunlaşmaktan kasıt, bir nevi dünyevi hayata ve maddi unsurlara dalıp gitmek manasını teşkil etmektedir. Tasavvufta maddiyata değil, maneviyata itina etmek ve eğilmek esas amaçlardan biridir. Yunus Emre'nin bu düşünceye dair sayısız sözlerinden biri "derdi dünya olanın, dünya kadar derdi olur" sözüdür. Az söz ile derin manalar yaratan mutasavvıf Yunus, yine dünya hayatının faniliğine dair mana yüklü sözlerle yer vermiştir. Bilhassa arkaik tipli kelimeleriyle ön plana çıkan Yunus Emre, zengin muhayyilesi ve mana yüklü kelime dağarcığı ile hem ahlaka hem de sayısız kavrama dair öğretiler yaymıştır.

Mutasavvıf şair, ahlakın sembolü olan "edep" kelimesi ile vücuda getirmiş olduğu beyitinde, edep çerçevesinde itaat etmenin erdeminden bahsetmiştir. Ahlakın erdemine varamadan yaşamı idame ettirmenin koca bir boşluk ve gafletten ibaret olduğuna dair söylemlere yer vererek bu kavramın ehemmiyetine değinmiştir. Tüm bunların yanı sıra, bazı tetkikçiler "Yunus Emre'nin felsefesi", "Ahlakçı Yunus", "Yunus'un dünya görüşü", "Yunus'un din görüşü", vb. gibi hususlar üzerinde durmaya itina etmişlerdir. Fakat mutasavvıf Yunus, kendine özgü bir ahlak ve din görüşü oluşturmaktan ziyade tasavvuf ilkelerine bağlı kalmış bir şahsiyet olmuştur (Kudret, 2017).

Mutasavvıf Yunus, dinin temel kavramlarından birini teşkil eden ahlak unsuruna şiiirlerinde “hulk” kelimesi vasıtası ile yer vermiştir. Yunus Emre, dönemin dil kullanımı gereği ahlak kavramına dâhil olan mecazları şiiirlerinde aynı şekilde göstermeyi başarmış bir şahsiyettir. Zengin bir dil yapısına ve çeşitli kelimeleri dile uyarlayabilme yetisine sahip olan Türkçe, benzer sözcüklerin türevlerini de kullanmayı sağlayabilen bir hazine niteliğindedir. Yunus Emre de dilin yalın ve derin halini en iyi aksettiren şahsiyetlerden olma özelliğini asırlar boyunca korumuş ve tazeliğini yitirmemiştir.

Yunus Emre'nin ahlâk düşüncesinin temelini gayeci ahlâktan ziyade ödev ahlâk anlayışının oluşturduğu söylenebilir. Çünkü ödev ahlâkı, meşruiyet temelini genel geçer bir ahlâk yasasından ve bu yasanın ardındaki otoriteye duyulan saygıdan almaktadır. Yani isteyerek ve saygı duyularak yerine getirilmeyen hiçbir ödev, ahlâkî bakımdan da değer taşımamaktadır. Oysa gayeci ahlâk anlayışında herhangi bir ödev yahut ahlâk yasası referans alınmaksızın doğrudan doğruya gaye öne çıkartılır. Yani burada asıl önemli olan ölçüt gayedir (Kant, 2002, s. 12-17). Fakat her insanın her türden gayesinin altında bencil bir talep yer aldığından verili bir ödül veya hedefi elde etmeye dönük yaşam sürmeyi Yunus doğru bulmaz. Nitekim Yunus, kendi deyimiyle cehennemde yer eylemeye, cennette köşk bağlamaya odaklanmaz. Cenneti bir ev ile birkaç hüriden ibaret sayar ve onlara hevesi olmadığını belirterek doğrudan doğruya Hakk'ın rızasını arzuladığını ifade eder.¹¹ Bununla birlikte Yunus Emre, özellikle Risâletü'n-nushıyye eserinde ahlâkî ilkeleri erdem üzerinden incelediğinden onun ahlâk felsefesini erdem etiği açısından da ele almak mümkün görünmektedir (Yaran, 2010, s. 56-57).

Yine buradan hareketle Yunus Emre'nin ahlâk öğretisinde göze çarpan bir başka özellik de onun ahlâkın ameli yönüyle ilgilenmiş olmasıdır. İslam düşüncesinde ahlâkın nazari yönüne odaklanan, ahlâka dair çeşitli kanun ve esaslar geliştirmekle ilgilenen bilginler bulunmakla birlikte İslam ahlâkçıları, ağırlıklı olarak ahlâkın teorik yönünden çok pratik yönüne odaklanmışlardır. Zira teorik ahlâk, nihai anlamda ahlâkın nasıl değerlendirilebileceğine ilişkin bir kalıp oluşturma iddiası taşır. Oysa pratik ahlâk, böyle bir temele odaklanmak yerine doğrudan doğruya, insanın kendisine ve çevresine karşı görevlerine odaklanır (Eralp, 1943, s. 96; Kılıç, 2007, s. 44-45).

Yunus Emre'nin ahlâk telakkisi her şeyden önce Kur'an'a ve onun pratize edilmiş hali olan Sünnet malzemesinin temel ilkelerine dayanmaktadır (Maraş, 2005, s. 39).

RİSÂLETÜ'N-NUSHİYYE'DE AHLÂKİ DEĞERLER

Olumlu Ahlâkî Değerler

Sabır Göstermek

Yunus Emre'nin şiiirlerinde sabır kavramı, insanın içsel yolculuğu ve manevi olgunluğu anlamak için önemli bir tema olarak karşımıza çıkar. Sabır, Yunus Emre'nin şiiirlerinde genellikle insanın hayatındaki zorluklarla baş etme, sıkıntıları aşma ve içsel dengeyi sağlama sürecinde vurgulanır.

Şiiirlerinde sabır, yaşamın zorluklarına karşı direnme ve içsel huzura erişme konusunda önemli bir araç olarak sunulur. Yunus Emre'nin öğüt verici nitelikteki şiiirlerinde sabır, insanın hayatındaki sıkıntıları aşmak için gerekli olan ruhsal dayanıklılığı ifade eder. Bu süreçte sabır, kişinin Allah'a olan güveni ve teslimiyetiyle de ilişkilendirilir.

Yunus Emre'nin eserlerinde sabır, yaşamın iniş çıkışlarına karşı direnç gösterme, olgunluk kazanma ve içsel dinginliği elde etme yolu olarak öne çıkar. Onun şiiirlerinde sabır, insanın içsel yolculuğunda önemli bir unsur olarak vurgulanır ve bu kavram, manevi olgunluğa ulaşmak isteyenler için önemli bir rehberlik aracı olarak sunulur.

Tevazu

Yunus Emre'nin şiiirlerinde tevazu, mütevazılık ve alçak gönüllülük gibi kavramlar sıklıkla işlenir. Tevazu, insanın kendini büyük görmeme, alçak gönüllü olma ve mütevazı davranma durumunu ifade eder. Yunus Emre'nin eserlerinde tevazu, insanın manevi olgunluğu ve Allah'a yaklaşma sürecinde önemli bir yer tutar.

Şiiirlerinde tevazu, insanın kendi egosunu kontrol altında tutması, kibir ve gururdan uzak durması gerektiğini vurgular. İnsanın başkalarına karşı hoşgörülü, saygılı ve alçak gönüllü olması gerektiği düşüncesini işler. Yunus Emre'nin bakış açısına göre, tevazu, insanın içsel büyümesi ve manevi derinliği elde etmesi için önemli bir adımdır.

Onun şiiirlerinde tevazu, insanın Allah'a yaklaşma çabasında önemli bir rol oynar. Kendini büyük görmeyen, alçak gönüllü ve mütevazı olan kişi, manevi yolculuğunda ilerlerken daha fazla içsel huzur ve Allah'a yakınlık bulabilir. Yunus Emre'nin eserleri, insanın manevi değerlerine vurgu yaparak tevazu gibi erdemleri ön plana çıkarır ve bu erdemlerin insanın ruhsal gelişimi için önemli olduğunu ifade eder.

Cömertlik

Yunus Emre'nin şiirlerinde cömertlik, insanî erdemlerden biri olarak sıkça vurgulanır. Cömertlik, insanın elindeki imkânları, malı mülkü ve zamanıyla başkalarına yardım etme, paylaşma ve karşılıksız olarak destek olma anlamına gelir. Yunus Emre'nin eserlerinde cömertlik, insanın içsel zenginliği, sevgi ve paylaşma duygusunu ifade eder.

Şiirlerinde cömertlik, sadece maddi varlıkların paylaşılmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda sevgi, bilgi, zaman ve manevi destek gibi değerleri de içerir. Yunus Emre, cömertliğin sadece maddi varlıklarla değil, aynı zamanda sevgi ve anlayışla da ifade edilmesi gerektiğini vurgular. İnsanın elindeki imkânları paylaşması ve başkalarına yardım etmesi, onun manevi olgunluğunu ve Allah'a yakınlığını artırabilir.

Yunus Emre'nin eserlerinde cömertlik, insanın içsel zenginliğini paylaşması ve başkalarına karşı hoşgörülü olması gerektiğini öğütler. Cömertlik, insanın kendini sadece kendi çıkarları için değil, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı bir şekilde kullanması gereken bir erdem olarak sunulur. Bu da Yunus Emre'nin insan ilişkilerinde ve toplumsal uyumda önem verdiği unsurlardan biridir.

Doğruluk

Yunus Emre'nin şiirlerinde doğruluk, insanın karakterinde ve yaşamında önemli bir yer tutan temel bir erdemdir. Doğruluk, dürüstlük, adalet, içtenlik ve samimiyet gibi kavramları içerir. Yunus Emre'nin eserlerinde doğruluk, insanın Allah'a olan sadakati ve manevi olgunluğu için gereken bir nitelik olarak vurgulanır.

Doğruluk, insanın sözünde, davranışlarında ve niyetinde dürüst olması, başkalarına karşı dürüstlüğünü koruması ve adaletli olması anlamına gelir. Yunus Emre'nin bakış açısına göre, insanın içsel yolculuğunda doğruluk, manevi bir olgunluğa ve ruhsal berraklığa ulaşmak için gerekli bir özelliktir.

Yunus Emre'nin eserlerinde doğruluk, insanın iç dünyasındaki samimiyeti, dış dünyadaki davranışlarını ve ilişkilerini etkileyen önemli bir erdem olarak sunulur. Doğruluk, insanın Allah'a olan bağlılığı, diğer insanlara karşı dürüstlüğü ve kendi iç dünyasındaki dengeyi koruması açısından büyük bir değere sahiptir. Şiirlerinde Yunus Emre, doğruluğun insanın manevi gelişimi ve toplumsal ilişkiler açısından önemini vurgular.

Tevekkül ve Kanaatkâr Olmak

Yunus Emre'nin eserlerinde tevekkül ve kanaatkârlık, insanın ruhsal olgunluğu ve içsel huzurunu elde etme sürecinde önemli bir yer tutar.

Tevekkül (Allah'a güvenmek): Tevekkül, insanın Allah'a güvenip O'na sığınması, yaşamın zorlukları karşısında sabır göstermesi ve sonuçları Allah'a bırakmasıdır. Yunus Emre'nin şiirlerinde tevekkül, insanın kaderine razı olma, yaşamın getirdiği zorluklar karşısında direnme ve her durumda Allah'a güvenme fikrini işler. İnsanın kontrol edemeyeceği durumları kabul etme ve bunlara karşı sabırlı olma konusundaki önemini vurgular.

Kanaatkârlık (Doygunluk ve yeterlilik): Kanaatkârlık, insanın elindekiyle yetinme, hırslardan uzak durma ve içsel zenginliği bulma durumudur. Yunus Emre'nin eserlerinde kanaatkârlık, maddi dünya ile olan ilişkimizde gösterilen ölçülü davranışı ifade eder. Daha fazlasını istemek yerine mevcut durumu kabul etme ve içsel zenginliği bulma fikrini vurgular.

Bu kavramlar, Yunus Emre'nin insanın manevi gelişimi ve içsel huzura ulaşma yolculuğunda vurguladığı önemli erdemlerdir. Tevekkül, insanın hayatındaki belirsizlikler karşısında iç huzuru bulmasını sağlar. Kanaatkârlık ise, insana sahip olduğuyla mutlu olma ve içsel dinginliği bulma yolunda rehberlik eder. Yunus Emre'nin eserleri, bu erdemlerin insanın manevi gelişimi ve toplumsal uyumu için önemini vurgular.

Sevgi ve Saygı

Yunus Emre'nin şiirlerinde sevgi ve saygı, temel ve önemli kavramlardır. Şiirlerinde bu kavramlar, insan ilişkilerinin temelinde yatan duygusal ve manevi bağların önemini vurgular.

Sevgi: Yunus Emre'nin eserlerinde sevgi, insanın en temel duygularından biri olarak işlenir. Sevgi, Tanrı sevgisi, insan sevgisi ve evrensel sevgi gibi farklı boyutlarda ele alınır. Tanrı'ya duyulan derin sevgi ve bağlılık, Yunus Emre'nin şiirlerinin merkezinde yer alır. Ayrıca, insanlar arası sevgi ve hoşgörü de onun eserlerinde sıkça vurgulanır. Yunus Emre, sevginin insanları birleştiren, manevi zenginliği artıran ve insan ilişkilerine derinlik katan bir güç olduğunu ifade eder.

Saygı: Saygı, Yunus Emre'nin eserlerinde önemli bir değerdir. İnsanların birbirlerine saygı göstermesi, karşılıklı anlayış ve hoşgörü içinde olması gerektiğini vurgular. Saygı, insan ilişkilerinde ve toplumda uyumun ve barışın temelini oluşturur. Yunus Emre'nin gözünde, herkesin birbirine saygı göstermesi ve karşılıklı olarak değer vermesi, toplumun sağlıklı bir şekilde işlemesini sağlar.

Yunus Emre'nin sevgi ve saygıya verdiği değer, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde anlayışı, hoşgörüyü ve karşılıklı destek olmayı vurgular. Onun eserleri, sevgi ve saygının insanın manevi gelişimi, toplumsal uyumu ve barışı sağlamada ne kadar kıymetli olduğunu anlatır. Bu kavramlar, Yunus Emre'nin insanların birlikte yaşaması için önemli gördüğü temel değerlerdir.

SONUÇ

Ahlak, bir toplumun geleceğe bırakacağı en önemli mirasıdır. Çocuklarımıza bırakacağımız iyi bir gelecek için ilk önce onları ahlakla ve ahlaki davranışlarla tanıştırmalıyız. Ancak bu şekilde erdemli toplum olabilir ve tarih sahnesindeki ömrümüzü uzatabiliriz. Çünkü ancak ahlaki davranışın yaygınlaştığı bir toplum tarih sahnesindeki ömrünü uzatarak asırlarca ismini yaşatabilir.

Türk tasavvuf tarihinde XIII. yy. büyük bir öneme sahip olmuştur. Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli, Ahi Evran dönemin en önemli tasavvuf önderlerindedir. Onların varlığı yaşanan sıkıntıların atlatılmasında çok etkili olmuştur. Gerek yaşantıları gerek eserleriyle insanlara yol göstermiş ve böylelikle toplumsal buhranların atlatılması kolaylaşmıştır. Saydığımız önderler içerisinde Yunus Emre'nin yeri diğerlerinden biraz farklıdır. Çünkü o, yaşadığı dönemde özellikle edebiyatta farklı dillere yer verilmesine rağmen Türkçeden şaşmamış ve eserlerini anadiliyle yazmayı tercih etmiştir. Bu da onun çağları aşarak günümüze kadar gelmesinin en önemli nedenlerinden birisidir. Yaşadığı sıkıntılı günlere rağmen geleceğe dair hep ümitvâr olması ve “yetmiş iki millete bir gözle bakarak” insanlara verdiği değer, yazdıklarını önemli kılan diğer nedenler arasında sayılabilir. Risaletü'n-Nushiyye, zor zamanlarda dahi insanların ahlaki ilkelerden vazgeçmemesi gerektiğini anlatan en önemli eserlerden birisidir. Yunus Emre, ahlakın toplum açısından ne denli önemli bir haslet olduğunu bildiği için bu eserinde kötü ile iyinin çatışmasını gözler önüne sermiştir. Kötünün/kötülüğün her zaman iyinin/iyiliğin karşısında yenilmeye mahkûm olduğunu ve kötü davranışların insanı pişmanlık çukuruna itmekten başka bir işe yaramadığını vurgulamıştır. O, İslam ahlakını baz alarak eserindeki iyilik ve kötülük kavramını buna göre belirlemiştir. Ve bunları anlatırken de dönemin anlaşılır, saf Türkçesini kullanarak insanların anlayacağı bir üslup seçmiştir.

Ahlaki erdemlerin kazanılmasına dair kaleme aldığı eserde Yunus Emre, dini ıstılahı, felsefi bir zeminde sunmuştur. İnsan tanımından yola çıkarak ele alınan konuda kötü huylara karşı olarak aklın iyi huyları tavsiyesi doğrultusunda kendini dönüştüren birey için dirlikten söz edilebilir. Ebedi saadetin ön hazırlığı olarak dünya hayatında bireyin hem kendi içinde hem de çevresindeki insanlarla geçimindeki sabır, kanaat, tevazu, cömertlik ve en nihayetinde dürüstlük ilkeleri onun yaşantısında dirliği temin edecektir. Bu hasletlerin kazanımının bir savaş olarak sembolize edilmesi, insanın beden ve ruhu arasındaki çekişmeyi göstermesi açısından önemlidir. Aynı zamanda bu meselenin zorlu ve meşakkatli olduğunu da gösterir.

Yunus Emre, Dîvân adlı eserinde ahlâkî tutum kazanmayı ibadetlerin temel amacı olarak gören bir yaklaşımı savunmakta, ibadetlerin kişiyi söz ve davranışlarında ahlâklı kılmaya sevk eden bir dinamiğe sahip olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Takvâ kavramının anlam sahasını içkin bir bakış açısı benimseyen Yunus, kulluk bilinci ve farkındalığının ortaya çıkarılmasında ve dolayısıyla kişiyi söz ve eylemlerinde ahlâklı kılması noktasında ibadetlerin son derece önemli bir fonksiyon icra ettiğini hatırlatmaktadır. Ona göre ibadetlerin aslî amacı, sahibini ahlâk ve erdemli davranmaya sevk eden bir şura ulaştırmaktır. Zira ibadetler, samimiyet ve ihlasla onları yerine getirmeyi sürdürenleri iyiliğe erdirtir.

Yunus Emre'nin söylemlerinde ahlak kavramı vazgeçilmez ve derin bir unsur olarak göze çarpar. Mutasavvıf şairin en kıymet verdiği hususlardan biri de kalp kırmaktan uzak durmak olmuştur. Çünkü ona göre gönül insanın kiblesidir ve bir mümin kalbini kırmak, ibadetlerin de tesirini azaltmak demektir.

Mutasavvıf şair, ahlak kavramını “hulk, huluk” biçiminde yansıtmış ve kullanmıştır. Sözcüklerin türevleri vasıtası ile de kavram zenginliğini gerçekleştirerek dikkat çeken bir anlatım gücüne sahip olmuştur. Aynı zamanda ahlaki yansırken çokça kullanmış olduğu “edep” sözcüğüne de yer vererek ahlakın ehemmiyetini insanlığa hatırlatmayı ve şuurunda diri tutmayı öngörmüştür.

Yunus Emre, 13. yüzyılın büyük Türk şairleri arasında yer almanın ötesinde, güzel ahlakın ne demek olduğunu yaşayarak ve şiirleriyle ifade ederek gösteren bir öncüdür. Onun eserleri, güzel ahlakın insanın içsel dünyasını ve toplumsal ilişkilerini nasıl zenginleştirebileceğini, güzelleştirebileceğini anlatan eşsiz bir öğreti sunar.

Güzel ahlak, Yunus Emre'nin dünyasında sevgi, saygı, dürüstlük, hoşgörü ve adalet gibi temel ilkeler etrafında şekillenir. Şiirlerindeki derin anlam ve lirik ifadeler, güzel ahlakın insan hayatına kattığı değeri açıkça ortaya koymaktadır. Yunus Emre'nin ifadesiyle, "İnsan aşk ile olur, bu dağları dele dele. Can cana canan olup, aşk yarasını sile sile." Bu dizeler, güzel ahlakın temelinde sevginin ve birlikteliğin yattığını vurgular.

Yunus Emre'nin öğretileri, günümüzde de güncelliğini koruyarak insanlara güzel ahlakın ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaya devam ediyor. Toplumlar arası ilişkilerde, iş birliğinde ve insanın kendi içsel huzurunda güzel ahlakın taşıdığı değer, Yunus Emre'nin eserlerinde olduğu gibi unutulmaz bir şekilde ifade edilir.

Güzel ahlak, sadece bir bireyin davranışlarını belirleyen bir ilke değildir; aynı zamanda toplumun ruhunu ve karakterini oluşturan bir güçtür. Yunus Emre'nin izinden gidenler, güzel ahlakın insanı birleştiren bir güç olduğunu, hoşgörü ve sevgiyle dolu bir toplumun inşasına katkıda bulunabileceğini öğrenirler.

Sonuç olarak, Yunus Emre'nin güzel ahlak konusundaki öğretileri, insanlığa bir çağrıdır. Bu çağrı, sevgi, saygı ve dürüstlük temelinde inşa edilmiş bir dünyanın mümkün olduğunu, Yunus Emre'nin sözleriyle hayat bulur. Onun izinde yürüyenler, güzel ahlakın insan hayatına kattığı değeri keşfeder ve bu değerleri toplumlarına yayarak Yunus Emre'nin mirasını sürdürürler.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik*. Z. Özcan (Çev.). Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Ayvazoğlu, B. Yunus, *Ne Hoş Demişsin Cumhuriyet Sonrası Yunus Emre Yorumları*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.
- Ayverdi, S. (1990). Derviş Yunus. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler içinde* (s. 36-45). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1990). Yunus Emre estetik sırları. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler içinde* (s. 49-61). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Beyribey, F. A. (2018). *Yunus Emre perspektifinden modern insan kişiliğinin eleştirisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Canfer Bayraktaroğlu, H. Özcan, Z. (2020). *Nikomakhos'a Etik bağlamında Aristoteles'in erdem etiği*. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29(1), 277-296. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluifd/issue/55016/536022>
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. (1990). *es-Sihâh tâcü'l-lüga ve sıhâhî'l-'Arabiyye*. (Cilt 4). Ahmed Abdulfâfir Attâr. (thk.). Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn.
- Çelikel, B. (2014). *Benliğin inşası Ahlâk-ı Nâsirî'nin eğitim bakımından içerik analizi*. İzmir: Tibyan Yayınları.
- Çınar, A. (2007). *Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik'inde pratik hikmet kavramı ve günümüz açısından önemi*. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16(1), 171-191. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluifd/issue/13486/162942>
- Eralp, H. V. (1943). *Ahlâk ve adetler ilmi*. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2(2), 94-104. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/539/4975>
- Fîrûzabâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. 1426/2005. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Beyrût: Müessesetü'r-risâle.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. (1402/1986) *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn*. (Cilt 3) Beyrut: Dâru'l-ma'rife.
- Gölpınarlı, A., *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.
- Gölpınarlı, A., *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.
- Güzel, A. (1991). *Yunus Emre'de insan kavramı*. *Vakıf Haftası Dergisi*, 8, 83-96.
- Halman, T. S. (1990). *Yunus Emre'nin hümanizması*. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler içinde* (s. 161-169). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Adî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. (2013). *Tehzîbü'l-ahlak (Ahlâk Eğitimi)*. H. Kuşlu (Çev.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed. (t.y.). *Lisânü'l-'Arab*. (Cilt 3, 10). Beyrut: Dâru Sadr.
- İbn Miskeveyh, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Ya'kûb. (2011). *Tehzîbü'l-ahlâk*. İmâd el-Hilâlî. (thk.). Beyrut: Menşûrâtü'l-cemel.
- Kandemir, M. Y. (2000). *Örneklerle İslam ahlâkı*. İstanbul: Nesil Yayıncılık.
- Kant, I. (2002). *Ahlâk metafiziğinin temellendirilmesi*. I. Kuçuradi (Çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

- Kaplan, M. (1978). Edebiyatımızın İçinden (1. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2014). Ahlâk değerler ve eğitimi. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kılıç, R. (2007). Ahlâk kavramının analizi. İslam Ahlâkı ve Sevgi Sempozyumu içinde (37-48). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kudret, C., Halk Şiirinde Üç Büyükler: Yunus Emre, Pir Sultan, Karacaoğlan, Kapı Yayınları 2017.
- Maraş, İ. (2005). Yunus Emre'nin hümanist yorumcuları. Dini Araştırmalar, 8(23), 29-38. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/51890>
- Tatçı, Mustafa, Âşık Yunus, İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Tatçı, Mustafa, Risâletü'n-Nushiyye Tenkitli Metin, İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Tatçı, Mustafa, "Yunus Emre", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.43, TDV Yayınları, Ankara 2013.
- Tatçı, Mustafa, Yunus Emre ile Aşk Yolculuğu, H Yayınları, İstanbul 2018.
- Tekin, Şinasi, "Eski Türk Yazı Dillerinin Özellikleri Üzerine", İhtikakçının Köşesi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 112-138.
- Timurtaş, F.K. (2018). Yunus Emre Divanı. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Timurtaş, F.K., "Türkiye Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, I-III.
- Yağmur, Selim (Haz.), Yunus Emre Divanı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Yaran, C. S. (2014). İslam'a göre ahlâki davranışlar ve kıstasları. M. Ş. Aydın (Ed.). İslam Ahlâkı Temel Konular Güncel Yorumlar, 2014, Ankara, Türkiye, Bildiriler içinde (s. 71-96). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ. (1409/1979). Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs. (Cilt 8, 25). Komisyon (thk.). Kuveyt: Matbaatu Hukûmetu'l-Kuveyt